

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR
NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA, PEDAGÓGIATÖRTÉNETI PROGRAM

PhD értekezés tézisei

Bárd Edit

Múzeum – az élményszerű tanulás helyszíne A múzeumpedagógia jelene és lehetőségei

Témavezető: Prof. Dr. Németh András, egyetemi tanár

Budapest, 2015

A disszertáció témája, céljai

Az uniós pályázati források hatékony felhasználásával a 2008-2013. közötti időszak során a magyar múzeumpedagógiai életben is komoly lépték- és szemléletváltás történt: a múzeumok ismeretátadási tevékenysége, azon belül az iskolán kívüli tanulási helyszínként való megjelenése megerősödött, és ez – elsősorban a múzeumi szakmában, de az oktatási területen is – jelentősen növelte a múzeumpedagógia elismertségét. Dolgozatom fő célja az, hogy tudományos vizsgálatok és elemzések révén, saját sokrétű – koordinátori, előadói, tanfolyami hallgatói és sikeres pályázatot lebonyolító múzeumi szakemberként szerzett – tapasztalataimat felhasználva átfogó képet adjak a hazai múzeumpedagógia területén az elmúlt években lezajlott változásokról, bemutassam azokat a folyamatokat, melyek során a magyarországi múzeumok valóban alkalmassá váltak rá, hogy kiemelt szerepet töltsenek be az iskolán kívüli tanulásban. Ennek érdekében az alábbi részcélokat határoztam meg:

- A vizsgált időszak múzeumpedagógiai fejlesztéseinek történeti és didaktikai-módszertani kontextusba helyezése.
- A hazai múzeumpedagógia megújulási folyamatainak bemutatása a látogatóbarát múzeum fogalmának megjelenésétől a kifejezetten a múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítését célzó uniós pályázati kiírások megjelenéséig.
- A korábbi eredmények és az uniós pályázati lehetőségek által generált lépték- és szemléletváltás főbb irányainak meghatározása, elemzése szekunder források feltárásával és saját empirikus kutatások elvégzésével.
- A továbblépés, a valódi paradigmaváltás lehetőségének feltérképezése, hazai és nemzetközi példák bemutatása a múzeumok mint iskolán kívüli tanulási helyszínek megerősödése érdekében.

A disszertáció felépítése

A *bevezető* részben a vizsgálat céljainak, illetve a kutatás alapjául szolgáló előfeltevések meghatározását követően áttekintettem a témához tágabban vagy szorosabban kapcsolódó hazai és nemzetközi kutatásokat, majd röviden bemutattam a dolgozat megírásához alkalmazott elemzési és kutatási módszereket.

A *második* fejezetben – a vonatkozó szakirodalomra támaszkodva, és a 2000 utáni időszakra koncentrálva – röviden összefoglaltam a múzeumpedagógia hazai történetét a 2008-as európai uniós pályázati kiírások megjelenéséig, elsősorban a múzeumok és iskolák

együttműködésének tükrében, illetve a látogatóbarát szemlélet megjelenésének és kibontakozásának folyamatát kiemelve. A történeti összefoglaló során röviden kitértem azokra a nemzetközi pedagógiai és múzeumpedagógiai irányzatokra is, melyek a közelmúltig hatottak a hazai múzeumi ismeretátadás elméletére és gyakorlatára.

A dolgozat *következő fejezetében* a történeti kontextus után a didaktikai és módszertani háttérrel vizsgáltam. Nem volt célom a múzeumpedagógia fogalmának pontos meghatározása, sem pedig az alkalmazott múzeumpedagógiai módszerek és eszközök teljes körű bemutatása; azokat a máig ható tendenciákat és szemléletbeli, illetve módszertani jellemzőket vettem számba, melyek a részletesen vizsgált időszak fejlesztési törekvéseit közvetlenül meghatározták. A múzeumpedagógia didaktikai és módszertani jellemzőit a reformpedagógiai törekvések tükrében mutattam be; az általános elvek és módszerek összefoglalása mellett egy konkrét példa, a Montessori-pedagógia tudatos múzeumi alkalmazásának bemutatásával. A fejezet második felében két újabb tanuláselméletet – a Kolb-féle tapasztalati tanulási modellt és a tanulási stílusok elméletét, valamint a konstruktivista pedagógiát – részletesebben ismertettem. Ezek múzeumi alkalmazására már történtek sikeres kísérletek külföldön, így hazánkban is a múzeumpedagógia továbbfejlődésének lehetséges irányait jelezhetik. A múzeumpedagógia jellegzetességeinek bemutatását követően végül a múzeumi ismeretátadási tevékenység megnevezésének és definiálásának kérdésével is foglalkoztam.

A történeti és didaktikai-módszertani keret felvázolását követően tértem rá a dolgozat konkrét témájára. A *negyedik fejezetben* az európai uniós pályázati lehetőségek és a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ Központi módszertani fejlesztései hatására az elmúlt öt évben történt múzeumpedagógiai lépték- és szemléletváltás elemeit vettem sorra. Dokumentumok elemzése révén és szekunder források felhasználásával részletesen bemutattam és elemeztem a MOKK tevékenységét és azok múzeumi területen elért hatásait, valamint az uniós pályázati kiírások nyomán elindult múzeumpedagógiai fejlesztések irányvonalait, céljait és eredményeit.

Az előző egységhez kapcsolódóan az *ötödik fejezet* empirikus kutatásai is a fejlesztések hatásának vizsgálatára irányultak. A MOKK projektjének teljes folyamatát, a megvalósítás tapasztalatait és a továbbfejlesztés lehetőségeit Káldy Máriával, a MOKK szakmai vezetőjével készített interjú alapján elemeztem. A MOKK által kidolgozott és vezetett képzések hasznosságát két tanfolyam hallgatói értékeléseinek feldolgozásával és az ELTE

PPK múzeumpedagógia szakirányú továbbképzés tapasztalataival való összehasonlítás keretében vizsgáltam. Az uniós fejlesztésekben érintett múzeumok munkatársait kérdőíves kutatás keretében kérdeztem meg a fejlesztések múzeumpedagógiai munkára vonatkozó, intézményi szintű, illetve a múzeum és környezetének kapcsolataira gyakorolt hatásairól. E kutatás tapasztalatait a 2008-ban felvett adatokon alapuló, az országos múzeumpedagógiai adatbázishoz készült értékelő elemzés vonatkozó eredményeivel vetettem össze.

A *hatodik fejezet* már a továbblépés lehetőségeit vizsgálta. Hazai és nemzetközi jó gyakorlatok bemutatásával az iskolák és múzeumok közötti együttműködés további lehetőségeit mutattam be, illetve egy holland példával szemléltettem az országos szintű stratégia hatékonyságát a jövő múzeumlátogatóinak megszólítására.

A *záró fejezetben* vizsgálatom tapasztalatait, a kutatások eredményeit összegeztem, és javaslatot tettem további kutatások, vizsgálatok elindítására.

A vizsgálat során alkalmazott források és módszerek

Mivel dolgozatom célja egyfelől a 2008-2013. közötti időszak hazai múzeumpedagógiai fejlesztéseinek történeti és módszertani kontextusba helyezett, átfogó bemutatása, különös tekintettel a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ tevékenységére, másfelől pedig e fejlesztések hatásának vizsgálata, változatos kutatási és elemzési módszereket alkalmaztam.

A szakirodalom feltárása, szekunder források

A kutatás során szakirodalmi források alapján a múzeumok oktatási tevékenységének jellemzőit mutatom be, majd a reformpedagógia és a múzeumpedagógia kapcsolódási pontjait, párhuzamait tárom fel. A hazai múzeumpedagógia elmúlt bő egy évtizedének változásait szintén szekunder források felhasználásával vizsgálom. Szekunder forrásként alkalmazom az első uniós pályázati kiírásokon nyertes múzeumok körében végzett szakfelügyeleti jelentéseket a pályázatok elemző bemutatása során. Mindkét önálló kérdőíves vizsgálatom eredményeit összevetem korábbi kutatások vonatkozó adataival.

Interjú

A MOKK céljairól, az elért eredményekről és a további tervekről Káldy Mária szakmai vezetővel készítettem félig strukturált interjút.

Dokumentumelemzés

A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ tevékenységének elemzése keretében a dokumentumelemzés módszerével tekintem át a MOKK kiadványait és disszeminációs tevékenységét. Ezt a módszert alkalmazom a múzeumok számára kiírt uniós pályázatok hatásainak vizsgálatakor a pályázati dokumentáció vonatkozó anyagainak felhasználásával.

Kérdőíves kutatás

A MOKK képzési tevékenységének vizsgálata során a mintába választott képzések hasznosulását a hallgatói elégedettséget mérő kérdőívek (71, illetve 171 darab kérdőív) primer adatainak elemzésével vizsgálom. Saját kutatásom keretében az általam összeállított, online kérdőívre 25 múzeumi szakember által adott válaszait elemzem a múzeumi TIOP és TÁMOP konstrukciók keretében megvalósított pályázatok hasznosulásával kapcsolatban.

Résztveő megfigyelés

A képzések és a koordinátori hálózat működtetése kapcsán, személyes érintettségem okán a résztveő megfigyelő tapasztalatait is beépítem a vizsgálatba.

Jó gyakorlatok bemutatása

A reformpedagógiai irányzatok múzeumpedagógiára gyakorolt hatásának vizsgálata során egy konkrét módszer múzeumi alkalmazásának jó gyakorlatát ismertetem. A MOKK képzéseinek hallgatói értékeléseit is egy-egy hallgatói záródolgozat elemző bemutatásával egészítem ki. A továbblépés lehetőségeit vizsgálva a már megvalósult iskolai-múzeumi együttműködések bemutató hazai és nemzetközi példák bemutatásával teszem meg javaslataimat.

A disszertáció főbb eredményei

Disszertációmban a hazai múzeumpedagógia közelmúltjának jelentős eredményeit mutattam be és elemeztem. A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ uniós támogatással megvalósult központi módszertani fejlesztését átfogóan bemutató és elemző tanulmány eddig nem született, így dolgozatomból a szempontból hiánypótló.

A leíró, tényfeltáró kutatás az empirikus vizsgálatokkal együtt megerősítette a megfogalmazott előfeltevéseket:

1. A múzeumpedagógia szemlélete, didaktikai céljai és módszertana révén az ismert és a hazai oktatási gyakorlatban már elterjedt reformpedagógiai irányzatokhoz hasonlít, tehát jól alkalmazható mind a tananyag elmélyítése, mind a kompetenciák fejlesztése céljából.

A történeti és módszertani kontextus szakirodalmi áttekintésen és esettanulmányokon alapuló vizsgálata a múzeumpedagógia és neveléstudomány párhuzamos egymásra hatását, egymásból való építkezését támasztja alá. A legújabb tanulástudományok és az azokhoz kapcsolódó módszertan múzeumi alkalmazása – melyre külföldön már számos példát találunk – nagyban segíthetik az uniós fejlesztések keretében megújult infrastruktúrával és megerősödött pozícióval hazai múzeumpedagógia didaktikai és módszertani továbbfejlesztését.

2. A hazai múzeumok gyakorlatában a 2000-es évek elejétől egyre erőteljesebben van jelen a látogatóbarát szemlélet, kiemelten a múzeumok és iskolák együttműködésének előmozdítását célzó törekvések, melyeket az ágazati szakpolitika kezdeményezései tovább erősítettek.

A 21. század elejétől a múzeumok és iskolák együttműködését célzó törekvések egyre erőteljesebben vannak jelen a hazai múzeumi életben, és elsősorban a kulturális irányítás részéről jelentős szakpolitikai támogatást élveznek. A múzeumpedagógiai infrastrukturális és módszertani fejlesztések uniós támogatotti körbe kerülése elsősorban az iskolákkal való együttműködést, illetve a látogatóbarát szemlélet elterjesztését célzó programok sikerének köszönhető. A múzeumok hatékony iskolán kívüli oktatási helyszíneként való eredményes megjelenítése révén jutott jelentős forrásokhoz a terület, melyek révén megvalósulhatott a lépték- és szemléletváltás a hazai múzeumpedagógiában.

3. A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ uniós támogatással megvalósult központi módszertani fejlesztése a vizsgált időszakban jelentősen hozzájárult a múzeumi

ismeretátadás, a múzeumpedagógia területének fejlődéséhez, a szakmai szemléletváltáshoz és a múzeumoknak a közoktatásban és az élethosszig tartó tanulásban való szerepvállalásának erősítéséhez.

Az igényeket és a kínálatot feltáró kutatások elvégzése, a hazai múzeumpedagógiai képzési paletta gazdagítása – sok esetben hiánypótló képzési tematikák kidolgozásával –, a magyar tapasztalatokra és példákra épülő, sokszínű múzeumpedagógiai szakirodalom összeállítása és megjelentetése révén a vizsgált időszakban a MOKK meghatározó szerepet játszott a hazai múzeumpedagógia területének lépték- és szemléletváltásában. Elsősorban a múzeumi világon belül sikerült a múzeumok iskolán kívüli tanulási helyszínként történő pozicionálása, a múzeumpedagógia presztízsének erősítése. A koordinátori hálózaton keresztül országos szinten sikerült megszólítani a múzeumi szakembereket és a pedagógusokat; a különböző szakmai és tájékoztató rendezvények a helyi kapcsolatépítést szolgálták, az országos múzeumpedagógiai konferenciák és a Múzeumpedagógiai Nívódíj rendszerének megújítása pedig a jó példák bemutatásával és aktuális szakmai kérdések fókuszba helyezésével hozzájárultak a szakmai színvonal emeléséhez.

4. Az európai uniós forrásból megvalósított múzeumpedagógiai fejlesztések jelentős, nem csupán rövid távon érzékelhető hatással voltak a hazai múzeumi területre; meghatározó változást, megújulást idéztek elő a múzeumpedagógia szemléletében és módszertanában is, előtérbe helyezve a múzeum oktató, ismeretátadó funkcióját. Az oktatási intézményekkel való együttműködések megerősítették a múzeumok mint iskolán kívüli tanulási helyszínek szerepét az oktatásban.

Az érintett múzeumok múzeumpedagógiai szemléletében, módszertanában és nem utolsó sorban infrastrukturális hátterében érzékelhető megújulás a múzeumok oktató, ismeretátadó funkciójának erősödését, a terület szakmai és társadalmi elismertségének javulását idézte elő. Az újonnan kialakított múzeumi tanulási helyszínek és a pályázati programok keretében kidolgozott múzeumpedagógiai kínálat, illetve az iskolákkal megkötött együttműködések révén a múzeumok iskolán kívüli tanulási helyszín szerepe ismertebbé, népszerűbbé vált, és mindez összhangba hozható a kulturális alapellátás kormányzati célkitűzéseivel is.

A TIOP pályázatok fejlesztései közül a múzeumi oktatóterek kialakítása volt a leghasznosabb a múzeumok iskolán kívüli tanulási helyszínként való alkalmazása szempontjából. Számos újonnan létrejött múzeumpedagógiai foglalkoztató vagy

előadóterem felszereltsége több lehetőséget biztosít a modern oktatási eszközök vagy módszerek alkalmazására, mint az oktatási intézmények. A pályázati fejlesztések révén a hazai múzeumi életben új, komplex, speciálisan múzeumi, alapvetően ismeretátadási célú bemutatási forma is megjelent: a látványtárak, tanulmányi raktárak a múzeum műtárgyállományára, a múzeumi szakértelemre épülnek, a látogatók számára nyitnak újabb találkozási lehetőséget a gyűjteménnyel, a közoktatásban tanulók célcsoportja számára újabb, egyedi múzeumi tanulási színtérként szolgálnak.

A TÁMOP konstrukciók legfontosabb hozadéka a konkrét együttműködések kialakítása, a múzeumi és az iskolai ismeretátadási szemlélet egymásra hatása, illetve az ebből kinőtt gazdag múzeumpedagógiai kínálat. A pályázatok jó lehetőséget teremtettek e kínálat, a múzeumi tanulási lehetőségek sokszínűségének megismertetésére a célcsoporttal és a szélesebb nyilvánossággal. A pályázati források lehetővé tették a múzeumlátogatást a hátrányosabb helyzetű, kevesebb lehetőséggel rendelkező iskolák, gyerekek számára is, ezáltal – a források rendelkezésre állásáig – hozzájárultak a múzeumokhoz való hozzáférés esélyeinek kiegyenlítéséhez. A pályázati kiírások szövegei egyes fogalmak (újra)definiálásával, értelmezésével hozzájárultak a múzeumpedagógia fogalomtárának bővítéséhez.

5. A hazai múzeumok oktatási szerepvállalásának további megerősítésében és szélesebb körű megismertetésében a múzeumon kívüli – elsősorban oktatási – területekkel való szorosabb és átfogóbb együttműködések, valamint az újabb, akár nemzetközi kezdeményezések megismerése és adaptálása adhat jelentős segítséget.

A múzeumok optimális iskolán kívüli tanulási helyszínként való megjelenéséhez nem elegendő az uniós forrásból kialakított, magas színvonalú helyszín- és programkínálat; fontos a további, szorosabb és átfogóbb együttműködési lehetőségek megtalálása, különösen a pályázati források megszűnése után. A meglévő infrastruktúra és a megújult módszertan hasznosítására új terepeken is van lehetőség – erre jó példa a dolgozatban ismertetett iskolai közösségi szolgálat vagy az iskolákkal és pedagógusokkal közös projektekben való részvétel. Központi szervezéssel, a korábbi sikeres programok tapasztalatainak felhasználásával – megfelelő forrás mellérendelésével – a bemutatott holland példához hasonló átfogó stratégia kidolgozása is megvalósulhat a diák-látogatók hatékony megszólítása érdekében.

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy összefoglaljam az elmúlt évek múzeumpedagógiai eredményeit, és a MOKK képzéseit, valamint az uniós fejlesztések révén az érintett múzeumokban történt változásokat részletesebben elemezve vizsgáljam a fejlesztések hatásait. Nem volt azonban lehetőségem valamennyi hazai múzeum múzeumpedagógiai tevékenységét megismerni és elemezni, ahogy nem tértem ki részletesebben az iskolák múzeumhasználatának esetleges változásainak feltárására sem. A múzeumi szakma és a közoktatás irányítói számára hasznos volna a 2008-2009-ben, a MOKK keretében zajlott kutatások – a múzeumok múzeumpedagógiai kínálatáról, illetve az a múzeumok közoktatási hasznosításáról – megisméltése, melyek eredményei összevethetőek lennének a „kiindulási” helyzetet rögzítő kutatások tapasztalataival. A szakértő elemzés feltárhatná a legsikeresebb területeket, és kijelölhetné a további fejlesztések lehetséges és szükséges irányait. Hiszen minden múzeumpedagógiai fejlesztés fő célja az, hogy minél szélesebb látogatóközönség számára elérhetővé és megismerhetővé tegye a múzeumokat mint az élményszerű tanulás helyszíneit.

A disszertáció témájához kapcsolódó saját publikációk

Batári Zsuzsanna és Bárd Edit (2004): Interaktivitás – egy konferencia tapasztalatai. *Téka – A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájékoztatója*. 2004. 2. sz., 42-44.

Bárd Edit (2008): Ahogy ők látják – Egy múzeumi óra a diákok és a pedagógusok szemével. *Múzeumi Közlemények* 4. 1. sz., 50-59.

Bárd Edit (2008): Felnőttoktatás a múzeumban. *Iskolakultúra* 2008. 18. 11-12.sz., 141.

Bárd Edit (2009): „Itt szabad az eget zöldre festeni!” Vallomások a honi múzeumi közművelődés kezdetéről és közelmúltjáról. Könyvismertető. *Múzeumi Közlemények* 5. 2., 97-101.

Bárd Edit (2009): Kompetencia-alapú oktatás a múzeumokban. In.: Kárpáti Andrea és Vásárhelyi Tamás (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve. Továbbképző tanfolyami jegyzet*, Magyar Természettudományi Múzeum – ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest, 204-206.

Bárd Edit (2009): Iskolabarát múzeumi kommunikáció. In: Bereczki Ibolya és Sági Ilona (szerk.): *Iskolabarát múzeumi környezet (Múzeumiskola 5.)*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 52-56.

Bárd Edit (2009): Országos felmérés az iskolák múzeumhasználatáról. In: Vásárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában (Múzeumi iránytű 3.)*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 40-58.

Bárd Edit (2009): Kompetencia-alapú oktatás és a múzeumok. In: Vásárhelyi Tamás (szerk.): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában (Múzeumi iránytű 3.)*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 171-178.

Bárd Edit (2009): Pedagógusi személyiségjegyek és pedagógiai kompetenciák a múzeumi ismeretátadásban. In: Foghtűy Krisztina és Szepesházy Ágnes (szerk.): *Múzeumpedagógiai tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest, 283-288.

Bárd Edit (2010): Látogató-vizsgálatok, visszacsatolás. In: Bereczki Ibolya és Sági Ilona (szerk.): *Múzeumi kommunikáció az oktatás szolgálatában (Múzeumiskola 7.)*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 37-41.

Bárd Edit, Füzi Júlia, Puczkó László (2010): Methodological triangulation: the Study of Visitor Behaviour at the Hungarian Open Air Museum. In: Richard, G. és Munsters, W (eds.): *Cultural Tourism Research Methods*, CABI, 61-74.

Bárd Edit (2010): „What did you learn at the museum today?” - Átfogó múzeumpedagógiai kutatás Nagy-Britannia regionális múzeumaiban. In: Bereczki Ibolya és Sági Ilona (szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások (Múzeumi iránytű 5.)*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 84-94.

Bárd Edit (2011): Kompetencia-alapú oktatás a múzeumokban. In: Vásárhelyi Tamás és Kárpáti Andrea (szerk.): *Múzeumi tanulás*, MTM – Typotex, 261-263.

Bárd Edit és Joó Emese (2011): Múzeumi koordináta-rendszer. A kapcsolódás pontjai. *Magyar Múzeumok Online*, 2011. 12. 11.

http://www.magyarmuzeumok.hu/muhely/407_muzeumi_koordinata-rendszer

Bárd Edit (2013): Miért járnak múzeumba a holland gyerekek? *Magyar Múzeumok Online*, 2013. 10. 31.

http://www.magyarmuzeumok.hu/latogato/1504_miert_jarnak_muzeumba_a_holland_gyerekek

Bárd Edit (2015): Kritikus tömeg? Fejlesztések és szemléletváltás a magyarországi múzeumpedagógiában. In: Torgyik Judit (szerk.): *Százarcú pedagógia*, International Research Institute, Komarno, 53-60.